

TÜRKÇEDE YÖN TANIMLAMA

Doğan BULUT*
Sevgi EREL
Huriye MANNASOĞLU

ÖZET

Özişler yönleme sistemlerin hızla yayılmakta olduğu günümüzde farklı kültürlerde kullanılan yön tanımlama izlemlerinin dile yansımalarının ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bu bağlamda 232 farklı kişiden doğal ortamlarda adres sorulmuş ve yön tanımlamaları kaydedilmiştir. Elde edilen veri, çevresel unsurlar, sınırlandırıcılar, yorumlar, teklif ve hedef yön gibi izlemlerin kullanımı açısından incelenmiştir. Ayrıca eylem ve durum bildiren tümcelerın yön tanımlayanların kullandıkları izlemler ile olan etkileşimi de ele alınmıştır. Oluşturulan derlem kapsamında Türkçede en çok, yön belirleyen nesne merkezli sınırlandırıcıların kullanıldığı ve tümce türü ile tercih edilen izlemler arasında yakın bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca cinsiyetin izlem ve tümce türü açısından önemli bir değişken olmadığı görülmüştür. Bu çalışmanın sonuçlarının, hem yönleme sistemleri için dil ve izlem seçimine, hem de Türkçenin öğretimine yönelik hazırlanacak kaynaklara katkı sağlaması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yön tanımlama, çevresel unsurlar, sınırlandırıcılar, yorumlar, teklif, hedef yön, cinsiyet, tümce türleri.

GIVING DIRECTIONS IN TURKISH

ABSTRACT

Due to the increasing use of navigation systems, linguistic strategies used for giving directions in different cultures should be identified. For this purpose 232 people were asked to give directions in different natural

---

* Yrd. Doç. Dr. Melikşah Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü
dbulut@yahoo.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

contexts. The data were analyzed for environmental features, delimiters, comments, offers and target direction. In addition, the interaction between sentence types (stative vs. action verb) and the strategies used was also investigated. Based on the data, 'environment or object based frame of reference' was found to be the most commonly used strategy in Turkish. It was also found that there is a relationship between sentence type (stative vs. action verb) and strategies used. As an independent variable, gender did not have a significant effect on strategies and sentence types. It is hoped that the results of this study may contribute to language and strategy selection for navigation systems in Turkey and also to materials development for teaching Turkish.

Key Words: Giving directions, environmental features, delimiters, comments, offers, target direction, gender, sentence types.

1. Giriş

Yön tanımlama şimdiye kadar kavramsal olarak daha çok ruhbilim ve toplumbilim dallarının görev kapsamında kabul edilmiş ve bu alanlardaki araştırmacılar yön tanımlama ile ilgili daha çok deneysel çalışmalar yürütmüştür. Farklı kültürlerdeki insanların genellikle birbirine benzer izlemlerle yön tanımlamayı gerçekleştirdikleri düşünüldüğünden, ruhbilim ve toplumbilim alanındaki bu çalışmalar bile oldukça sınırlıdır. Ancak son zamanlarda yapılan çalışmalar aslında farklı kültürlerden insanların yön tanımlamada birbirinden farklı izlemler kullandıklarını ortaya çıkarmıştır (Taylor-Hamilton 2004, 168). Sorulan yer elimizle işaret edebileceğimiz görüntü alanımız içerisinde değilse, çalıştığımız ve yaşadığımız yerlerde her ne kadar yön tanımlayan işaretler, haritalar olsa da bir yerin nerede olduğunu anlatmak görüldüğü kadar kolay olmasa gerek.

Öncelikle yön tanımlayıcının zihinsel anlamda uzamsal bilgilerini gözden geçirmesi ve kendi algısal deneyimini şekillendirmesi gerekmektedir. Bu aşama tamamlandıktan sonra sözlü kodlamaya geçilir (Allen 1999, 415). Sözlü kodlama, uzamsal bilgi ve algısal deneyim arasındaki etkileşimin ürünüdür. Daniel ve Denis'e göre (2004, 58) de bu aynı şekilde üç aşamada gerçekleşir: Bir iç gösterimin harekete geçirilmesi, yönün planlanması ve izlenecek yolun açıklanması, yani sözel kodlama. Tom ve Denis'e göre (2004,

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

1213) ise, yön tanımlama iki tür izlemden oluşur: Birincisi yön soranın hedefe ulaşabilmesi için yerine getirmesi gereken fiziksel eylemler, diğeri ise bu eylemlerin yerine getirileceği çevrenin özelliklerinin betimlenmesidir. Ancak bu iki izlem türünü sözlü/yazılı üretim aşamasında birbirinden ayırmak mümkün değildir.

Yön soran ve tanımlayan kişiler arasındaki ortak zemin oluşturma çabası ise bu eylemin kullanımbilimsel boyutunu oluşturur (Golding, Graesser ve Hauselt 1996, 24). Yerleşke içerisinde iken, size yöneltilen ‘Fen-Edebiyat Fakültesi nerede?’ sorusunun yanıtı, doğal olarak ‘Bu yerleşkede.’ değildir, çünkü yerleşke üzerinde bulunuyor olmak, soran ve tanımlayanı ortak bir zeminde buluşturur.

Dil açısından bakıldığında, yön tanımlama ile ilgili ilk çalışmaların ruhdilbilimciler tarafından yapıldığı görülmektedir (Klein 1982, 1983, Johnson-Laird 1983, Wunderlich Reinelt 1982, Scotton 1987, Talmy 1975). Ancak son zamanlarda yapılan çalışmalar daha çok uygulamalı bilişsel ve sosyal ruhbilim alanlarında daha iyi anlaşılır şekilde ve akılda kalıcı yön tanımlama izlemlerinin tespit edilmesi amacıyla deneysel olarak yapılmaktadır (Allen 2000, Daniel ve Denis 2004, Denis, Pazzaglia ve Cornoldi 1999, Devlin 2003, Golding, Graesser ve Hauselt 1996, Tom ve Denis 2004). Bu çalışmalarda farklı izlem türleri içeren listeler deneysel bir ortamda katılımcılara sunulmakta ve harita üzerinde ya da gerçek ortamda kendilerine tanımlanan hedef yeri bulmaları istenmektedir.

Bu çalışmalarda ön plana çıktığı gözlenen bir bağımsız değişken cinsiyettir. Örneğin Allan (2000, 333-359) tarafından yapılan bir dizi deneysel çalışmada kadınların erkeklere göre sözlü yön tanımlamaları takip edebilmede daha çok zorluk çektikleri sonucu elde edilmiştir. Devlin (2003, 1530-1551) tarafından yapılan çalışmada ise kadın ve erkeklerin yön tanımlama özellikleri incelenmiş ve hangi izlemlerin daha iyi yön tanımlama anlamına geldiği araştırılmıştır. Sonuç olarak her iki açıdan da kadın ve erkekler arasında kayda değer bir fark olmadığı görülmüştür. Bu zamana kadar yapılan çalışmalara bakıldığında aslında kadın ve erkeklerin farklı özelliklerde üstün veya zayıf oldukları görülebilir. Örneğin bazı çalışmalarda erkeklerin mesafe ölçüm tahmininde (Dabbs vd.1998, 95; Ward vd. 1986, 210) ve pusula yönlerinde (Sholl vd. 2000, 21) kadınlara göre daha iyi oldukları gözlenmiş, kadınların ise erkeklere göre baktıkları haritadan daha fazla bilgi hatırlayabildikleri ve özel işaretleri bulma konusunda erkeklerden daha iyi oldukları bildirilmiştir (Galea vd.1993, 59; Miller vd.1986, 225).

Ayrıca ikinci dil öğretimi alanında da yön tanımlama ile ilgili sınırlı sayıda da olsa bir takım çalışmalar yapılmaktadır. Bu

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

çalışmalarda ise daha çok anadili ve yabancı dilde kullanılan yön tanımlama izlemlerinin saptanması amaçlanmaktadır. Örneğin Pearson ve Lee (1992, 113-127) tarafından yapılan çalışmada, İngilizce'yi anadili ve ikinci dil olarak konuşan kişiler arasında cinsiyete dayalı bir karşılaştırma yapılmış ve her iki değişkenin de yön tanımlamanın dört aşamasını (giriş, yön tanımlama, kapanış öncesi ve kapanış) oluşturan söylem bütününde farklılıklara neden olduğu belirtilmiştir. Anadili İngilizce olanların anadili İngilizce olmayanlar için yön tanımlarken yabancıların dil kullanımına özgü bir takım değişiklikler yaptıkları, hem yön soran hem de yön tanımlayanın cinsiyetlerinin söylemin yapısını ve içeriğini etkilediği sonucuna varılmıştır. Taylor-Hamilton (2004, 149-173) ise, İngilizce'nin yabancı dil olarak öğretildiği bir ortamda anadili İngilizce, yabancı dili İngilizce ve anadili Arapça olan grupları arasında bağıntılı, özel işaret ve cadde isimleri izlemlerinden hangilerinin daha sık kullanıldığını araştırmış ve İngilizce yabancı dil grubunun diğer iki gruptan farklı eğilimler gösterdiğini bildirmiştir.

Kültürlerarası iletişim açısından bakıldığında, yön tanımlama eyleminin aslında farklı kültürlerde farklı izlemler kullanılarak gerçekleştirildiği görülmektedir (Taylor-Hamilton 2004, 168).

Bu çalışma ile özişler yönleme sistemlerinin hızla gelişmekte ve yayılmakta olduğu günümüzde Türkçe için öncelikle doğal veriye dayalı bir derlem oluşturulması ve bu derleme dayalı olarak Türkçede kullanılan yön tanımlama izlemlerinin ortaya çıkarılması; sonuçların ülkemizde kullanılmakta veya kullanılacak olan özişler yönleme sistemlerinin dil kodlamasında ve Türkçenin anadili ve yabancı dil olarak öğretilmesi konusunda hazırlanacak ders malzemesine bu konu ile ilgili bir kaynak oluşturması hedeflenmektedir. Çalışmanın amaçlarını gerçekleştirmek için aşağıda verilen araştırma sorularına karşılık aranmıştır:

1. Türkçede yön tanımlamada kullanılan izlemler nelerdir; bunların kullanım sıklığı nasıldır?
2. Yön tanımlayanın cinsiyeti ve yön tanımlamada kullanılan izlemlerin kullanım sıklığı arasında bir ilişki var mıdır?
3. Türkçede yön tanımlamada ilk üç sırada en sık kullanılan izlemler hangileridir?
4. Yön tanımlayanın cinsiyeti ve yön tanımlamada ilk üç sırada en sık kullanılan izlemler arasında bir ilişki var mıdır?
5. Türkçede yön tanımlamada en sık kullanılan tümce türleri hangileridir?

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

6. Yön tanımlayanın cinsiyeti ve kullanılan tümce türleri arasında bir ilişki var mıdır?

7. Türkçede ilk üç sırada birlikte yaygın bir şekilde kullanılan izlemler hangileridir?

2. Yöntem

2.1. Katılımcılar ve Veri Toplama Yöntemi

Bu konu ile ilgili olarak şu ana kadar yapılan çalışmalarda doğal veri kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır. Çoğunlukla bir harita üzerinde veya bildikleri bir ortamda bir çizim üzerinde, seçilmiş olan katılımcılardan belirli bir adrese yönelik tanımlama yapmaları istenmiştir. Bu çalışmalardan farklı olarak, 2007-2008 eğitim-öğretim yılında Erciyes Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan 11 İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencisinin de katkılarıyla, farklı doğal ortamlarda, yedi farklı şehirde (Ankara, Burdur, Kayseri, Nevşehir, İstanbul, Mardin ve Sivas), 232 (102 bayan, 130 erkek) farklı kişiye etrafta bulunan ve çoğunlukla yürüyüş mesafesinde olan adresler sorulmuştur. Bu süreç gerçekleştirilirken kayıt cihazı ile katılımcının tanımlaması doğal olarak kaydedilmiş ancak tanımlama süreci bittikten sonra katılımcılara gerekli açıklama yapılmış ve izin vermeleri durumunda verinin bir çalışmada kullanılacağı söylenmiştir. Kabul etmeleri durumunda yaşları ve eğitim düzeyleri de sorulmuştur. Veri daha sonra salt metin formatında yazıya dökülmüş ve konuşmacıların cinsiyeti, yaş aralığı ve eğitim düzeyleri demografik bilgi olarak kaydedilmiştir.

2.2. Veri Sınıflandırma ve Çözümleme Yöntemi

2.2.1. İzlemlere Göre Sınıflandırma

Salt metin formatında yazıya dökülen konuşmalar daha önceki çalışmalardan (Allen 1997, 2000, Lynch 1960, Wunderlich vd. 1982) yararlanılarak ve verinin incelenmesi aşamasında ortaya çıkan izlemlerden oluşturulan sınıflandırma çerçevesinde kodlanmıştır. Sınıflandırma aşağıdaki şekilde yapılmıştır:

1. Çevresel Özellikler: Allen (2000, 334) çevresel özellikleri, hareket halinde iken karşılaşılan, gözlenen doğal ve yapay nesnelere tanımlamak ve bu gruba Lynch'in (1960) sınıflandırmasına dayanarak *Özel İşaretler, Gidiş Yolları ve Seçim Noktalarının* dâhil edilebileceğini belirtmektedir.

2. Sınırlandırıcılar: Bu gruba giren izlemler, iletişim ifadelerini sınırlandıran veya tanımlayan veya çevresel özellikleri ayırt edici eylemsel yöntemler olarak tanımlanmaktadır (Allen 1997, 2000,

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Wunderlich vd. 1982). Allen (2000, 334) bu gruptaki izlemleri (a) uzaklık belirleyenler ve (b) yön belirleyenler olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Bu iki grup da kendi içlerinde alt gruplara ayrılmış ve uzaklık belirleyenler grubu; *Uzaklık Belirleyen Ölçünlü Birimler*, *Uzaklık Belirleyen Ölçünlü Olmayan Birimler*, *Uzaklık Belirleyen Zaman Birimleri*, *Uzaklık Belirleyen Belirsiz İfadeler*'den oluşurken yön belirleyenler grubu; *Yön Belirleyen Soyut Sınırlandırıcılar*, *Yön Belirleyen Nesne Merkezli Sınırlandırıcılar*, *Yön Belirleyen Birey Merkezli Sınırlandırıcılar*'dan oluşmuştur.

3. Yorumlar: Bu grupta verinin incelenmesi aşamasında yukarıdaki sınıflardan her hangi birine dâhil edilemeyen ama yön tanımlama ile ilgili olan ve daha çok yön tanımlayan kişinin bakış açısını içeren ifadeler yer almaktadır.

4. Teklif: Yaygın olmamakla birlikte, kendisine bir yön sorulması durumunda yön sorana daha çok fiziksel anlamda yardımcı olmak amacıyla kullanılan izlemler bu gruba dâhil edilmiştir.

5. Hedef Yön: Yön tanımlama esnasında sorulan hedef yönün tanımlayanlar tarafından farklı aşamalarda ve farklı biçimlerde tekrar edilmesinin oldukça sık kullanılan bir izlem olduğu görülmüştür. Pearson ve Lee (1992, 116) tarafından daha çok yön tanımlama eyleminin söylemsel unsurları ile ilgili yapılan çalışmada, sorulan hedefin başlangıç tepkisi olarak yön sorulan kişi tarafından soru tonu ile tekrar edilmesinin başlangıçta kullanılan izlemlerden birisi olduğu ifade edilmiştir.

Bu sınıflandırma yapıldıktan sonra, izlemlerin sıklıkları ve yüzdeleri hesaplanmış ve hangi izlemlerin genelde ve cinsiyet açısından Türkçede daha sık kullanıldıkları saptanmıştır. Ayrıca her bir durum için yön tanımlayanın kullandığı ilk üç izlem belirlenmiş, sıralanmış ve bu sıralamanın ne kadar genellenebilir olduğu ve ilk üç sırada en sık kullanılan izlemlerin hangileri olduğu belirlenmiştir. Cinsiyetin bağımsız değişken olarak incelendiği durumlarda, erkekler ve bayanların tercih etmiş oldukları izlem türlerinin sıklık sıralamaları arasında kayda değer bir ilişki olup olmadığını tespit etmek amacıyla Spearman Rank-order Bağlantısı (ρ) kullanılmıştır.

2.2.2. Tümce Türüne Göre Sınıflandırma:

Allen'a (2000, 334) göre, eylem bildiren fiiller ve durum bildiren fiiller farklı iletişim ifadeleri oluştururlar. Yön tanımlama açısından bakıldığında, eylem bildiren fiiller daha çok isteme/emir kipleri olarak adlandırılabilirler ve tanımlanan yönü takip edecek kişinin yerine getirmesi gereken fiziksel eylemleri içerirler ('dön', 'bak', 'git' vs. gibi). Durum bildiren fiiller ise takip edilecek yol

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

boyunca karşılaşılabilecek çevresel özellikler arasındaki ilişkileri ifade ederler. Mevcut derlem çerçevesinde bu iki tür fiil grubunun Türkçede ne kadar yaygın kullanıldıklarını belirlemek amacıyla içerisinde kullanıldıkları tümcelerın sıklıkları ve yüzdeleri hesaplanmıştır.

3. Veri Çözümlemesi ve Sunumu

Etiketlenmiş olan derlem, öncelikle yön tanımlamada kullanılan genel izlemler açısından incelenmiştir. Genel izlemler beş grup altında toplanmış ve bunları (1) Çevresel Özellikler, (2) Sınırlandırıcılar, (3) Yorumlar, (4) Teklif ve (5) Hedef Yön izlemleri oluşturmuştur.

Tablo 1.

Yön Tanımlamada Kullanılan Genel İzlemler

İzlem Türü	Kullanma Sıklığı	Yüzdesi	Yüz
1. Çevresel Özellikler	538	38,02	
2. Sınırlandırıcılar	718	50,74	
3. Yorumlar	29	2,04	
4. Teklif	1	0,07	
5. Hedef Yön	129	9,11	
TOPLAM	1415	100,00	

Tablo 1’de görüleceği gibi, katılımcıların kullandıkları izlemlerin yarısından fazlasını Sınırlandırıcılar oluşturmaktadır (%50,74). Bunu ise sırasıyla Çevresel Özellikler (%38,02), Hedef Yön (%9,22), Yorumlar (%2,04) ve Teklif (%0,07) türü izlemler takip etmektedir. Bu tablodan yola çıkıldığında bu çalışmaya katılan Türk yön tanımlayıcıların daha çok birey, nesne, zaman ve yer kavramlarına dayalı izlemleri tercih ettiklerini söylemek mümkündür.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Tablo 2

Yön Tanımlamada Kullanılan Alt İzlemler

İzlem Türü	Kullanılma Sıklığı	Yüzdesi
<1A> Özel İşaret	279	19,71
<1B> Gidiş Yolu	239	16,89
<1C> Seçim Noktası	20	1,41
<2A1> Uzaklık Belirleyen Ölçünlü Birimler	69	4,87
<2A2> Uzaklık Belirleyen Ölçünlü Olmayan Birimler	8	0,56
<2A3> Uzaklık Belirleyen Zaman Birimleri	9	0,63
<2A4> Uzaklık Belirleyen Belirsiz İfadeler	18	1,27
<2B1> Yön Belirleyen Soyut Sınırlandırıcılar	15	1,06
<2B2> Yön Belirleyen Nesne Merkezli Sınırlandırıcılar	426	30,10
<2B3> Yön Belirleyen Birey Merkezli Sınırlandırıcılar	173	12,22
<3> Yorumlar	29	2,04
<4> Teklif	1	0,07
<5> Hedef Yön	129	9,11
TOPLAM	1415	100,00

Tablo 1'den farklı olarak Tablo 2'de genel izlemlerin kapsamında bulunan alt izlemlerin de ne kadar sık kullanıldığı sunulmuştur. Kullanılan çevresel özelliklerin ve sınırlandırıcıların da kendi içlerinde birbirinden farklı izlemleri bulduklarını görülebilir. Alt izlemi olmayan ve alt izlemi olan genel izlemlere bakıldığında, en sık kullanılan izlemin <2B2> Yön Belirleyen Nesne Merkezli Sınırlandırıcılar olduğu görülmektedir (%30,10) ve bu izlem türü daha çok aşağıda verilen örnekte görüldüğü gibi gerçekleşmiştir:

A: Pardon, Sabancı Kültür Sitesi'ne nasıl gidebilirim?

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

B. Nasıl diyeyim. Orda İş Bankası bankamatiği var (eliyle işaret ederek). Onu hafif geçince sağa dön.

‘...onu hafif geçince...’ ifadesi bir nesnenin merkez olarak alınıp, o merkeze bağlı olarak nasıl hareket edilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu alt izlem grubunun en çok tercih edilen olmasının bir takım coğrafi ve yapısal özelliklerden kaynaklanmış olduğu düşünülebilir. Bulunulan nokta ve hedef yön arasında, aralarında bağlantıların oluşturulabileceği nesnelere var olduğu bir yerleşim ortamında bu izlem türünün sık kullanılmış olması doğal bir tercih olarak kabul edilebilir. Aynı şekilde ikinci en sık kullanılan izlem türü olan <1A> Özel İşaret (%19,71) grubunun da çevrede var olan ve birbirinden ayırt edilebilen özelliklerin olması ile bağlantılı olduğu ve o nedenle tercih edildiği kabul edilebilir. Aşağıdaki örnekte verilen ‘Kiler Market’ ifadesinin yön tarifi içerisinde özel bir işaret olarak ve hedef yöne ulaşma amacına uygun şekilde hareket edilip edilmediğini teyit etmek için kullanıldığı düşünülebilir.

A. Pardon, dış hastanesine nasıl gidebilirim?

B. Şimdi bu parktan çıkıyorsunuz. Sola dönün. Sola döndükten sonra ilerde Kiler Market var. Kiler Marketi gördükten sonra yine dümdüz gidiyorsunuz...

Bir sonraki en sık kullanılan izlem grubunun ise <1B> Gidiş Yolu (%16,89) olduğu görülmüştür. Bu izlem grubunun da sıkça kullanılması yön tarifi yapılan ve bu çalışmanın kapsamında bulunan ortamların birbirinden ayırt edilebilir çevresel bir takım özelliklere sahip olduklarını göstermektedir. Bu izlem daha çok ‘boyunca’, ‘dümdüz’, ‘düz’, ‘şu aradan’ gibi ifadelerle gerçekleştirilmiş olup, aşağıda bir örneği verilmiştir:

A. Biz Avrupa Hastanesi’nin yerini soracaktık. Biliyor musunuz?

B. Hastane Caddesi boyunca yürüyeceksiniz...

Bu izlem türünü ise <2B3> Yön Belirleyen Birey Merkezli Sınırlandırıcılar (%12,22) takip etmiştir. Bu izlem türü daha çok yön tarifi isteyen bireyin kendisi merkezli fiziksel eylemler gerçekleştirilmesini içermektedir. Aşağıdaki örnekte verilmiş olan ‘sağ kolunuz üzerinde’ ifadesi yön tarifi isteyen bireyin kendisi merkezli bir izlemdir:

A. Afedersiniz, Carrefour Express nerede biliyor musunuz?

B. ... oradan sonra zaten sağ kolunuz üzerinde Petrol Ofisi var...

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

<5> Hedef Yön (%9,11) ise bir sonraki en sık kullanılan izlem türü olup, daha çok sorulan hedefi tekrar etme şeklinde olduğu ve bunun da büyük bir olasılıkla doğru anladığını teyit etmek (Örnek 1), zihinsel toparlanma ve zaman kazanmak (Örnek 2) veya yön tanımlamayı başlatmak için (Örnek 3) kullanıldığı gözlenmiştir:

Örnek 1:

A. *Postaneye nasıl gidebilirim?*

B. *Postane mi?*

Örnek 2:

A. *Pardon, Fen-Edebiyat'a nasıl gidebilirim?*

B. *Fen Edebiyat (...)*bu binanın bayağı arkasında, yani şuradan çıkın, direk geçin.

Örnek 3:

A. *Afedersiniz, bakar mısınız? Kayseri Lisesi nerede acaba?*

B. *Kayseri Lisesi bayağı ilerde. Şu cami var ya (eli ile işaret ederek)*

Bu izlem türünden sonra en sık kullanılan ise <2A1> Uzaklık Belirleyen Ölçünlü Birimler (%4,87) olmuştur. Bu izlem türünün gerçekleştirilmesinde en çok metrenin ölçü birimi olarak kullanıldığı görülmüştür:

A. *Bu Komşu Beğendiğe [market ismi] nasıl gidebilirim acaba buradan? Bir tarif edebilir misiniz?*

B. *200m. ilerde, hemen sol kolunuzun üstünde.*

Yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı gibi, sorulan hedeflerin yürüyüş mesafesinde olduğu dikkate alınır, açının genişlemesi durumunda metreden daha büyük mesafe ölçü birimlerinin kullanılabilmesi ihtimali de düşünülmelidir.

Katılımcıların çok sık olmasa da yön tarif ederken bir takım yorumlarda buldukları da gözlenmiş ve bu tür izlemler <3> Yorumlar (%2,04) altında toplanmıştır. Bu yorumlar daha çok hedef yönün yakınlığı veya uzaklığı ile ilgili olmuştur. ‘...şurada hemen yakın...’ veya ‘...uzak biraz yürüyerek...’ gibi ifadeler bu izlem için örnek olarak verilebilir. Bu izlem türünü ise sırasıyla <2A4> Uzaklık Belirleyen Belirsiz İfadeler (%1,27) ‘...dümdüz gidin dümdüz dümdüz bayağı bir gideceksiniz...’, <2B1> Yön Belirleyen Soyut Sınırlandırıcılar (%1,06) ‘...bir değil ikinci ışıklardan sola dön...’, <2A3> Uzaklık Belirleyen Zaman Birimleri (%0,63) ‘...biraz

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

yürümek zorundasın da 15-20 dakika (dakika) sonra yolu takip ederseniz, karşıda zaten büyük bir bina...’ ve <2A2> Uzaklık Belirleyen Ölçünlü Olmayan Birimler (%0,56) ‘... Aydıncılar Market’e kadar gidiyorsunuz...’ takip etmiştir. En az kullanılan ve daha önceki çalışmalarda bahsedilmeyen izlem türü ise <4> Teklif (%0,07) olmuştur. Sadece bir katılımcının kullandığı bu izlem türü ‘gelin beraber gidelim isterseniz ordan daha yakın olur’ şeklinde gerçekleşmiştir.

Tablo 3

Yön Tanımlamada Kullanılan Genel İzlemler ve Cinsiyet

İzlem Türü	Bayan		Erkek	
	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde
1. Çevresel Özellikler	211	40,42	327	37,89
2. Sınırlandırıcılar	281	53,83	437	50,63
3. Yorumlar	11	2,10	18	2,08
4. Teklif	1	0,19	--	--
5. Hedef Yön	48	9,19	81	9,38
TOPLAM	552	100,00	863	100,00

Her ne kadar bu çalışmadan farklı yönelimleri olsa da, daha önceki yön çalışmalarında cinsiyet ile ilgili birbirinden farklı sonuçlar rapor edilmiştir. Bazı çalışmalara göre cinsiyet önemli bir değişken iken, bazılarında göre değildir. Tablo 3’te görülebileceği gibi, bayan ve erkek katılımcıların genel izlemler açısından bakıldığında, gerek yüzdeler sıralamaları, gerekse yüzdeler açısından birbirinden farklı olmadıkları görülebilir. Her iki grup için de en sık kullanılan genel izlem türü Sınırlandırıcılar olmuştur (bayanlar: %53,83; erkekler: %50,63). Bunu ise her iki grupta da Çevresel Özellikler takip etmiştir (bayanlar: %40,42; erkekler: %37,89). Her iki grupta da hiç kullanılmayan veya sadece bir kez kullanılan izlem türü ise Teklif olmuştur (bayanlar: %0,19). İki grup arasındaki ilişkinin kayda değer olup olmadığını tespit etmek için Spearman Rank-order Bağlantısı hesaplanmış ve sıklıkların sıralamasında iki grubun da aynı sırayı takip ettikleri ve aradaki bağlantının ($\rho = 1.00$) $p < .01$ seviyesinde kayda değer olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara dayalı olarak cinsiyetin Türkçe yön tanımlama izlemlerinde Türk katılımcılar açısından önemli bir değişken olmadığı görülmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Tablo 4

Yön Tanımlamada Kullanılan Alt İzlemler ve Cinsiyet

İzlem Türü	Bayan		Erkek	
	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde
<1A> Özel İşaret	105	19,02	174	20,16
<1B> Gidiş Yolu	95	17,21	144	16,68
<1C> Seçim Noktası	11	1,99	9	1,04
<2A1> Uzaklık Ölçünlü Birimler	Bel. 25	4,52	44	5,09
<2A2> Uzaklık Ölçünlü Olm. Bir.	Bel. 4	0,72	4	0,46
<2A3> Uzaklık Zaman Birimleri	Bel. 3	0,54	6	0,69
<2A4> Uzaklık Belirsiz İfadeler	Bel. 4	0,72	14	1,62
<2B1> Yön Sınırlandırıcılar	Bel. Soyut 8	1,44	7	0,81
<2B2> Yön Merk. Sın.	Bel. Nesne 172	31,11	254	29,43
<2B3> Yön Merkezli Sın.	Bel. Birey 65	11,77	108	12,51
<3> Yorumlar	11	1,99	18	2,08
<4> Teklif	1	0,18	--	--
<5> Hedef Yön	48	8,69	81	9,38
TOPLAM	552	100,00	863	100,00

Tablo 4'te ise katılımcıların kullanmış oldukları alt izlemler cinsiyet açısından karşılaştırılmıştır. Tablo 3'te sunulan sınıflandırmaya ve bulgulara paralel olarak, her iki grup için de Sınırlandırıcılar kapsamında bulunan <2B2> Yön Belirlemede Nesne Merkezli Sınırlandırıcılar en sık kullanılan izlem türü olmuştur (bayanlar: %31,11; erkekler: %29,43). Bunu ise, yine bir önceki tabloya paralel olarak çevresel özelliklerden <1A> Özel İşaret izlemi takip etmiştir (bayanlar: %19,02; erkekler: %20,16). Spearmen Rank-order Bağlantısı bu karşılaştırma için de hesaplanmış ($\rho = .95$) ve iki

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

grup arasındaki bağıntının $p < .01$ seviyesinde olduğu bulunmuştur. Bu sınıflandırmada da cinsiyetin önemli bir değişken olmadığı görülmüştür.

Tablo 5

Yön Tanımlamada İlk Üç Sırada En Sık Kullanılan İzlemler

Sıra/İzlem	İzlem	Sıklık	Yüzde
Sıra 1	<5> Hedef Yön	95	40.8
	<2B2> Yön Bel. Nesne Merk. Sın.	53	22.7
		39	16.7
	<1B> Gidiş Yolu		
Sıra 2	<2B2> Yön Bel. Nesne Merk. Sın.	79	33.9
		45	19.3
	<1B> Gidiş Yolu	43	18.5
	<1A> Özel İşaret		
Sıra 3	<2B2> Yön Bel. Nesne Merk. Sın.	70	30.0
		51	21.9
	<1B> Gidiş Yolu	42	18.0
	<1A> Özel İşaret		

Bu çalışmanın derlemine dahil edilen doğal konuşmalarda katılımcıların Türkçe yön tanımlarken nasıl başlayıp, nasıl devam ettiklerini saptamak amacıyla her katılımcı tarafından kullanılan ilk üç izlem kodlanmış ve kullanılma sıklık ve yüzdeleri hesaplanmıştır. Aslında yön tanımlama eylemlerinde arka arkaya kullanılan izlem sayısı bu çalışmanın derleminde her durum için üç değildir ancak büyük bir bölümünde üçten fazla izlem kullanılmadığı için bu sayı ilk üç sıra ile sınırlandırılmıştır. Tablo 5'te birinci, ikinci ve üçüncü sırada en sık kullanılan ilk üç izlem sunulmuştur. Birinci sırada en sık kullanılan izlem <5> Hedef Yön (%40,8) olmuş ve bunu <2B2> Yön Belirleyen Nesne Merkezli Sınırlandırıcılar (%22,7) ve <1B> Gidiş Yolu (%16,7) takip etmiştir. İkinci ve üçüncü sıralarda ise aynı izlemler (<2B2> Yön Bel. Nesne Merk. Sın., <1B> Gidiş Yolu, <1A> Özel İşaret) benzer sıklık ve oranlarda kullanılmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Tablo 6

Yön Tanımlamada İlk Üç Sırada En Sık Kullanılan İzlemler ve Cinsiyet

Sıra	İzlem	Bayan		Erkek	
		Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde
1	<5> Hedef Yön	34 (1)	33.3	61 (1)	46.9
	<2B2> Yön Bel. Nesne	27 (2)	26.5	26 (2)	20.0
	Merk. Sın.	16 (3)	15.7	23 (3)	17.7
	<1B> Gidiş Yolu				
2	<2B2> Yön Bel. Nesne	36 (1)	35.3	43 (1)	33.1
	Merk. Sın.	19 (2)	18.6	26 (2)	20.0
	<1B> Gidiş Yolu	19 (3)	18.6	24 (3)	18.5
	<1A> Özel İşaret				
3	<2B2> Yön Bel. Nesne	29 (1)	28.4	41 (1)	31.5
	Merk. Sın.	28 (2)	27.5	23 (3)	17.7
	<1B> Gidiş Yolu	18 (3)	17.6	24 (2)	18.5
	<1A> Özel İşaret				

Bir sonraki aşamada ise cinsiyetin yön tanımlamada ilk üç sırada en sık kullanılan üç izlem açısından önemli bir değişken olup olmadığına bakılmış ve sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur. Tabloda görülebileceği gibi bayan ve erkeklerin ilk iki sırada genel sıralamadan farklı olmadıkları ve birinci sırada her iki grup için de en sık kullanılan üç izlemin sırasıyla <5> Hedef Yön, <2B2> Yön Belirlemede Nesne Merkezli Sınırlandırıcılar, <1B> Gidiş Yolu olduğu görülmektedir. Spearman Rank-order Bağntı sonucu ($\rho = 1.00$) $p < .01$ seviyesinde kayda değer bulunmuştur. Aynı şekilde ikinci sıradaki izlemler de genel sıralama ile aynı olup her iki grup için de <2B2> Yön Belirlemede Nesne Merkezli Sınırlandırıcılar, <1B> Gidiş Yolu ve <1A> Özel İşaret şeklindedir. Ancak, bayan katılımcılarda ikinci ve üçüncü sırada kullanılan izlem sıklıklarının eşit olmasından dolayı Spearman Rank-order Bağntı sonucu ($\rho = .86$) kayda değer bir seviyede bulunmamıştır. Üçüncü sırada ise, her iki grup için de kullanılan izlemler ve en sık kullanılan izlem aynı olup (<2B2> Yön Belirlemede Nesne Merkezli Sınırlandırıcılar), ikinci ve üçüncü sıradaki sıklık tercihlerinin birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Bayan katılımcılar daha çok <1B> Gidiş Yolu izlemini tercih ederken,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

erkek katılımcılar <1A> Özel İşaret izlemine tercih etmişlerdir. Yine aynı şekilde Spearman Rank-order Bağını sonucunda ($\rho = .52$) kayda değer bir seviyede değildir. Bu durumda ikinci ve üçüncü sırada en sık kullanılan izlemler açısından cinsiyetin kısmen önemli bir değişken olduğu söylenebilir.

Tablo 7

Durum ve Eylem Belirten Tümceler

Fiil Türü	Bayan		Erkek		Genel	
	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde
<DIR> Eylem Bildiren	91	28,35	158	33,90	249	31,64
<DES> Durum Bildiren	230	71,65	308	66,10	538	68,36
TOPLAM	321	100,00	466	100,00	787	100,00

Tablo 7’de ise katılımcıların kullanmış oldukları tümce türlerinin sıklık ve yüzdeleri verilmiştir. Genelde katılımcıların daha çok <DES> Durum Bildiren Tümce türünü <DIR> Eylem Bildiren Tümce türüne tercih ettikleri görülmektedir (%68,36 ve %31,64). Cinsiyet açısından bakıldığında ise eğilimlerin gerek bayanlar gerekse erkekler açısından da aynı olduğu görülmektedir. İki grup arasındaki bağıntı ($\rho = 1.00$) $p < .01$ seviyesinde kayda değer bulunmuştur. Kullanılan izlemler ve tümce türleri arasında bir bağlantı olduğu görülmektedir. En çok kullanılan iki izlem türünün <2B2> Yön Belirleyen Nesne Merkezli Sınırlandırıcılar ve <1A> Özel İşaret olduğunu göz önünde bulunduracak olursak, bu sonucun şaşırtıcı olmadığı düşünülebilir çünkü bu izlem türleri daha çok konum bildirme amaçlı kullanılmıştır. Aşağıdaki örnekte de görülebileceği gibi durum bildiren tümcelerde daha çok yüklem olarak ‘var’ kullanılırken, eylem bildiren tümcelerde ise daha çok ‘dön’, ‘bak’, ‘ilerle’ gibi fiiller emir kipi şeklinde kullanılmıştır:

A. *Pardon, Sümer Lisesi nerde?*

B. *Sümer Lisesi, Veterinerlik Fakültesi var. Orayı da geçin.*

Yukarıda verilen konuşmada hem durum bildiren tümce türü için (‘var’) hem de eylem bildiren tümce türü için (‘gidin’) örnek bulunmaktadır. Katılımcıların birçok konuşmada her iki tümce türünü de bir arada kullandıkları ve çoğunlukla da yukarıdaki konuşmada

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

verilen örneklerde olduğu gibi sıralamanın durum bildiren tümceyi eylem bildiren tümcenin takip etmesi şeklinde olduğu görülmüştür.

Tablo 8

İlk Üç Sırada Birlikte Kullanılan İzlem Grupları (%2 ve üzeri sıklık)

Sıralama	İzlem Grubu	Kullanım Sıklığı	Yüzdesi
1	5-2B2-2B2	13	5.5
2	2B2-2B2-1A	9	3.8
3	5-1B-1B	8	3.4
4	5-2B2-1B	8	3.4
5	2B2-1A-2B2	6	2.5
6	2B2-1B-2B2	5	2.1
7	2B2-2A1-2B2	5	2.1
8	2B2-2B2-2B2	5	2.1
9	5-1A-2B2	5	2.1
10	5-1B-1A	5	2.1
11	5-1B-2B2	5	2.1
12	5-2B2-1A	5	2.1
13	5-5-2B2	5	2.1
Toplam (13/122)		84	35.4/100

Son olarak, ilk üç sırada birlikte kullanılan izlem türleri gruplandırılmış ve genellenebilir birliktelikler olup olmadığına bakılmıştır. Tablo 8’de görülebileceği gibi, 232 farklı yön tanımlama ortamında ilk üç sırada toplam 122 ayrı birliktelik olduğu saptanmış ve bunlardan sadece %2 ve yukarısı sıklıkta kullanılanlar tabloya dahil edilmiştir. En sık kullanılan birlikteliğin <5> Hedef Yön, <2B2> Yön Belirlemede Nesne Merkezli Sınırlandırıcılar ve <2B2> Yön Belirlemede Nesne Merkezli Sınırlandırıcılar (%5.5) olduğu görülmüştür. Aşağıdaki konuşma birlikte kullanılan bu izlem grubu için örnek olarak verilebilir:

A: Pardon, Sümer Lisesi nerede?

B: Sümer Lisesi <5> şuradan <2B2> gidin

A: hıhı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

B: Oradan sağa <2B2> dönün ...

Bunu ise <2B2> Yön Belirlemede Nesne Merk Sınırlandırıcılar, <2B2> Yön Belirlemede Nesne Merkezli Sınırlandırıcılar ve <1A> Özel İşaret (%3,8) birlikteliği takip etmiştir. Bu sonuçlarla ilgili bir diğer nokta ise en sık kullanılan birlikteliklerin ya <5> Hedef Yön ya da <2B2> Yön Belirlemede Nesne Merkezli Sınırlandırıcılar ile başlıyor olmasıdır.

4. Sonuç

Bu çalışma sürecinde ulaşılan kaynaklara göre, şimdiye kadar Türkçede yön/cihet konusu ile ilgili olan iki çalışma mevcuttur. Duran (1956, 1-110) tarafından yapılmış olanı Türkçenin farklı lehçelerini yapısal açıdan karşılaştırmıştır. Diğer bir çalışma ise Arat (1965, 1-24) tarafından yapılmış ve Eski Türkçede temel ve yan cihetlerin ne tür isim, yer zarfları ve ekler ile ifade edildiği üzerinde durmuştur. Bilişsel dilbilim ve kullanımbilim açısından ise bu kapsamda Türkçe ile ilgili bir çalışmaya tarafımızdan rastlanılmamıştır. Bu nedenle, çalışmamızın sonuçlarını Türkçe ile ilgili yapılan diğer çalışmaların sonuçları ile karşılaştırmak mümkün görünmemektedir.

Bu çalışmada öncelikle yön tanımlada kullanılan genel izlemler ve onların alt izlemleri incelenmiş ve sonuç olarak Sınırlandırıcıların en sık kullanılan izlem türü olduğu görülmüştür. Diğer diller ile ilgili yapılan çalışmalarda da (Daniel vd. 2004, 57-75; Hund vd. 2008, 896-916) Sınırlandırıcıların yön tanımlamada sıkça kullanılan izlemlerden biri olduğu bildirilmiştir. Ancak Daniel ve Denis (2004, 62) tarafından yapılan çalışmada ‘sağ’ ve ‘sol’ kavramları yaygın olarak kullanılırken, bu çalışmada Yön Belirleyen Birey Merkezli Sınırlandırıcılar başlığı altında ele alınan bu izlemlerin diğerleri kadar sık kullanılmadığı görülmüştür. Bunun yerine, Yön Belirleyen Nesne Merkezli Sınırlandırıcıların alt izlemler arasında en sık kullanılan izlem türü olduğu ortaya çıkmıştır. Bunu, Çevresel Özellikler başlığı altındaki Özel İşaretlerin ve Gidiş Yolunun izlediği belirlenmiştir. Aynı şekilde, Hund ve arkadaşlarının (2008, 896) çalışmasında Yön Belirleyen Nesne Merkezli Sınırlandırıcıların, Tom ve Denis (2004)’in çalışmasında da Özel İşaretlerin daha çok tercih edildiği tespit edilmiştir.

İlk üç sırada en sık kullanılan izlemler açısından bakıldığında, ilk sırada en sık kullanılan izlemin Hedef Yön olduğu ve bunu Yön Belirlemede Nesne Merkezli Sınırlandırıcıların ve Gidiş Yolunun takip ettiği görülmüştür. Hedef Yön izleminin başlangıçta sık kullanılmasının ise üç farklı nedeni olabileceği ve bunların (a) doğru

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

anladığını teyit etme, (b) zihinsel toparlanma ve zaman kazanma, (c) yön tanımlamayı başlatma olduğu sonucuna varılmıştır. İlk üç sırada birlikte kullanılan izlem gruplarına bakıldığında ise, toplam 122 ayrı grubun kullanıldığı ve bunlar içerisinde de en sık kullanılan izlem grubunu (1)Hedef Yön-(2)Yön Belirlemede Nesne Merkezli Sınırlandırıcı-(3)Yön Belirlemede Nesne Merkezli Sınırlandırıcı izlemlerinin oluşturduğu sonucu elde edilmiştir.

Durum ve eylem bildiren tümceler karşılaştırıldığında ise, durum bildiren tümceler çok daha sık kullanıldığı görülmüştür. Bunun ise yön tanımlamada kullanılan izlemlerle bağlantılı olduğu, en sık kullanılan izlem türlerinin daha çok bu tümce türünü gerektirmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bu zamana kadar yapılan ve cinsiyetin bir bağımsız değişken olarak kullanıldığı çalışmaların bazılarında cinsiyete dayalı farklar bulunmuştur. Özel İşaretlerin kadınlar tarafından daha sık kullanılması (Miller vd. 1986, 225; Lawton 2001, 330), Uzaklık Belirleyen Ölçünlü Birimlerin erkekler tarafından daha çok kullanılması (Ward vd. 1985, 192) bulunan farklar için örnek olarak verilebilir. Bu çalışmada da cinsiyet bir bağımsız değişken olarak kullanılmış ve gerek genel izlem sınıfları gerekse alt izlem sınıfları arasında cinsiyete dayalı bir fark gözlemlenmemiştir. Daha önceki çalışmalardan farklı olarak, cinsiyet ve ilk üç sırada en sık kullanılan izlemler açısından bakıldığında ise, bayan ve erkek katılımcıların ilk iki sırada aynı izlemi daha çok tercih ederken, sadece üçüncü sıradaki izlemlerde farklı oldukları görülmüş, kullanılan tümce türleri açısından ise bayan ve erkek katılımcıların tercihleri arasında bir fark görülmemiştir.

Bu sonuçların değerlendirilmesinde zihinsel şekillendirme ve ona bağlı sözel kodlamanın yanında, çevresel yapılanma unsurlarının da önemli olduğu düşünülmelidir. Yön tanımlaması soran ve yapan kadar, yön tanımlaması yapılan ortamın özelliklerinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Planlaması iyi olan ve dolayısı ile de trafik lambalarının düzenli bir şekilde yerleştirildiği bir şehir ortamında, 'birinci lambadan sonra sağa...' gibi bir ifade kullanılabilecekken, dar caddelere sıkışmış bir şehir ortamında bunun yapılması mümkün olmayabilir. Bu da doğal olarak zihinsel şekillenmeyi ve bu zihinsel şekillenmenin dile kodlanmasını doğrudan etkileyecektir. Bunun yanı sıra, bulunan ortamın sosyal kuralları, trafik kurallarının uygulanma şekli bile yön tanımlama izlemlerinin seçim ve sayısını etkileyebilir. Bu çalışmanın araştırmacılarından birinin Almanya'ya yapmış olduğu bir seyahat öncesi kendisine gönderilen seyahat bilgileri içerisinde durakta indikten sonra

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

kalınacak otele nasıl ulaşılacağını anlatan bölümün İngilizce'den çevirisi şu şekildedir: 'Durakta indikten sonra geriye dönüp trafik ışıklarına kadar yürü ve karşıya geç. Hint lokantasının önünden arabaların geldiği yöne doğru sağa dönüp 150 metre kadar yürü ve ilk sokaktan sola dön'. Eğer bu tanımlama Türkçe'nin anadili olarak konuşulduğu bir ortamda yapılmış olsaydı büyük bir olasılıkla şu şekilde olabilirdi: 'Durakta indikten sonra karşıya geç ve sağdaki sokaktan içeriye gir'. Aradaki bu fark, sosyal ve kültürel kuralların yanı sıra trafik kurallarının uygulanmasında da ne kadar esnek olunabileceği ile yakından ilgili gibi görünmektedir.

Doğal ortamda derlenmiş olan veriye dayalı bu çalışma ile Türkçede kullanılan yön tanımlama izlemlerinin belirlenmesi ve bunların dile nasıl yansydıklarının saptanması amaçlanmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarının dil ile ilgili daha çok kültürlerarası çalışmalara katkı sağlaması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- ALLEN, Gary A. (1997). "From Knowledge to Words to Wayfinding: Issues in the Production and Comprehension of Route Directions", (Ed. S. Hirtle ve A. Frank), **Spatial Information Theory: A Theoretical Basis for GIS**, Berlin: Springer-Verlag Yay., s. 363-372.
- ALLEN, Gary A., (1999). "Children's Control of Reference Systems in Spatial Tasks: Foundations of Spatial Cognitive Skill?", **Spatial Cognition and Computation**, S: 4, s. 413-429.
- ALLEN, Gary A. (2000). "Principles and Practices for Communicating Route Knowledge", **Applied Cognitive Psychology**, S: 14, s. 333-359.
- ARAT, R. Rahmeti (1965). "Türkçede Cihet Mefhumu ve Bunun ile İlgili Tabirler", **Türkiyat Mecmuası**, S: 11, s. 1-24.
- DABBS, James M., CHANG E-Lee, STRONG Rebecca A., ve MULIN Rhonda, (1998). "Spatial Ability, Navigation Strategy, and Geographic Knowledge among Men and Women", **Evolution and Human Behavior**, S: 19, s. 89-98.
- DALE, Robert, GELDOF Sabine ve PROST Jean-Philippe, (2005). "Using natural language generation in automatic route description", **Journal of Research and Practice in Information Technology**, S: 1, s. 89-105.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

- DANIEL, Marie-Paule ve DENIS Michel, (2004). "The Production of Route Directions: Investigating Conditions That Favour Conciseness in Spatial Discourse", **Applied Cognitive Psychology**, S: 18, s. 57-75.
- DENIS, Michel, PAZZAGLIA Francesca, CORNOLDI Cesare ve BERTOLO Laura, (1999). "Spatial Discourse and Navigation: An Analysis of Route Directions in the City of Venice", **Applied Cognitive Psychology**, S: 13, s. 145-174.
- DEVLIN, Ann S. (2003). "Giving Directions: Gender and Perceived Quality", **Journal of Applied Social Psychology**, S: 7, s. 1530-1551.
- DURAN, Suzan (1956). "Türkçede Cihet ve Mekan Gösteren Ek ve Sözcükler", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., s. 1-110.
- FURLAN, Aidan, BALDWIN Timothy ve KLIPPEL Alex, (2007). "Landmark classification for route description generation", **The Fourth ACL-SIGSEM Workshop on Prepositions Çalıştay Kitabı**, Prag, s. 9-16.
- GALEA, Liisa A.M. ve KIMURA Doreen, (1993). "Sex Differences in Route-Learning", **Personality and Individual Differences**, S: 14, s. 53-65.
- GOLDING, Jonathan M., GRAESSER Arthur C. ve HAUSELT Jerry (1996). "The Process of Answering Direction-Giving Questions When Someone is Lost on a University Campus: The Role of Pragmatics", **Applied Cognitive Psychology**, S: 10, s. 23-39.
- HUND, Alycia M., HANEY Kimberly H., SEANOR Brian D. (2008). "The Role of Recipient Perspective in Giving and Following Wayfinding Directions", **Applied Cognitive Psychology**, S: 22(7), s. 896-916.
- JOHNSON-LAIRD, Philip N. (1983). **Mental Models**, Cambridge MA: Harvard University Press.
- KLEIN, Wolfgang (1982). "Local Deixes in Route Directions", (Ed. R. J. Jarvella ve W. Klein), **Speech, Place, and Action**, Chichester: Wiley Yay., s. 161-182
- KLEIN, Wolfgang (1983). "Deixis and space orientation in route directions", (Ed. H. Pick Jr. ve L. Acredolo), **Spatial**

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

- orientation: Theory, research, and application**, New York: Plenum Pres, s. 283-311.
- LAWTON, Carol A. (2001). “Gender and Regional Differences in Spatial Referents Used in Direction Giving”, Sex Roles, S: 5-6, s. 321-337.**
- LYNCH, Kevin (1960). **The Image of the City**, Cambridge MA: The MIT Pres.
- MILLER, Leon K. ve SANTONI Viana (1986). “Sex Differences in Spatial Abilities: Strategic and Experiential Correlates”, **Acta Psychologica**, S: 62, s. 225-235.
- PEARSON, Bethyl A. ve LEE Samuel K. (1992). “Discourse Structure of Direction Giving: Effect of Native/Nonnative Speaker Status and Gender”. **TESOL Quarterly**, 26(1), s. 113-127.
- SCOTTON, Carol M. (1987). “In What Ways are Conversations Conventionalized?” **International Pragmatics Association Kongresi**, Antwerp.
- SHOLL, M. Jeanne, ACACIO Joyce C., MAKAR Rania O. ve LEON Christlan (2000). “The Relation of Sex and Sense of Direction to Spatial Orientation in an Unfamiliar Environment”, **Journal of Environmental Psychology**, S: 20, s. 17-28.
- TALMY, Leonard (1975). “Semantics and syntax of motion”. (Ed. J. Kimball), **Syntax and Semantics IV**, New York: Academic Pres, s.181-238.
- TAYLOR-HAMILTON, Carrie (2004). “Giving Directions as a Speech Behaviour: A Cross-cultural Comparison of L1 and L2 Strategies”. (Ed. D. Boxer), **Studying Speaking to Inform Second Language Learning**, Clevedon: Multilingual Matters Limited, s. 149-173.
- TOM, Ariane ve DENIS, Michel (2004). “Language and Spatial Cognition: Comparing the Roles of Landmarks and Street Names in Route Instructions”, **Applied Cognitive Psychology**, S: 18, s. 1213-1230.
- WARD, Shawn L., NEWCOMBE Nora, OVERTON Willis F. (1986). “Turn left at the church or three miles north: A study of

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

direction giving and sex differences”, **Environment & Behavior**, S: 18, s. 192–213.

WUNDERLICH, Dieter ve REINELT Reinhard (1982). “How to Get there From Here”, (Ed. R.J. Jarvella ve W. Klein), **Speech, Place, and Action**, Chichester: Wiley, s. 183-201.

EK 1.

KAYNAK DİLDE KULLANILAN KELİME VE TERİMLERİN
TÜRKÇE KARŞILIKLARI

Bağıntılı	: relative
Gidiş yolu	: pathway
Etiketleme	: tagging
İzlem	: strategy
Özel işaret	: landmark
Özişler	: automated
Seçim noktası	: choice point
Sınırlandırıcılar	: Delimiters
Uzaklık belirleyen ölçünlü birimler	:Distance designation: Standard Units
Uzaklık belirleyen ölçünlü olmayan Birimler	: Conventional non-standard units for distance designation
Uzaklık belirleyen belirsiz ifadeler	: Vague judgments for distance designation
Uzaklık belirleyen zaman birimleri	: Temporal units for distance designation
Uzamsal	: spatial
Yönleme	: navigation
Yön belirleyen nesne merkezli Sınırlandırıcılar	:Object based frame of reference for direction designation
Yön belirleyen birey merkezli Sınırlandırıcılar	: Body based frame of reference for direction designation
Yön belirleyen soyut sınırlandırıcılar	: Abstract frame of reference for direction designation

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*